

Kazan
Federal

KASBIY PEDAGOGIK MAHORAT: ILG'OR TAJRIBALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО: ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

PROFESSIONAL PEDAGOGICAL SKILLS: ADVANCED PRACTICES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT

**XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
ILMIY MAQOLA VA TEZISLAR TO'PLAMI
2025 yil 12-13 may**

Guliston– 2025

**OLIIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**GULISTON DAVLAT
PEDAGOGIKA INSTITUTIDA**

KASBIY PEDAGOGIK MAHORAT: ILG'OR TAJRIBALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

**ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ
МАСТЕРСТВО: ПЕРЕДОВОЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ
РАЗВИТИЯ**

**PROFESSIONAL PEDAGOGICAL SKILLS: ADVANCED
PRACTICES AND PROSPECTS FOR DEVELOPMENT**

**XALQARO ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI
ILMIY MAQOLA VA TEZISLAR TO'PLAMI
2025 yil 12-13 may**

Guliston– 2025

“Kasbiy pedagogik mahorat: ilg‘or tajribalar va rivojlanish istiqbollari” mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasiya maqola va tezislar to‘plami. 2025 yil 12 may. – 610 b. Konferensiya ilmiy maqola va tezislar to‘plami GDPI rasmiy saytida (www.gspi.uz) Google Scholar tizimiga bog‘langan holda e‘lon qilinadi.

Ushbu ma‘ruzalar to‘plami o‘zida O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida” Farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli farmonida belgilangan vazifalar oliy ta‘lim samaradorligini oshirishda olib borilayotgan ishlar natijalarini amaliyotga tatbiq etishga bag‘ishlangan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarini mujassam etgan.

Konferensiya kun tartibiga kiritilgan masalalarning yechimidan ko‘zlangan maqsad oliy ta‘lim tizimida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, uzluksiz ta‘lim tendensiyalari va zamonaviy yondoshuvlar, raqamli ta‘lim muxitida pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish masalalari, pedagogik mahorat va tarbiya pedagogikasini rivojlantirishda ilg‘or xorij tajribalaridan foydalanish, uzluksiz ta‘lim tizimida samaradorlikni oshirishning psixologik imkoniyatlarni takomillashtirish, ilg‘or xorijiy tajribalarni milliy ta‘lim-tarbiya tizimiga tatbiq etish, tizimli o‘rganish, tahlil qilish hamda ularning yechimi yuzasidan innovatsion va texnologik g‘oyalar bilan fikr almashadigan muloqot markazlariga aylantirish va bu borada professor-o‘qituvchilar tashabbuskorligini oshirish masalalariga jamoatchilik diqqatini qaratishdan iboratdir.

To‘plamdan qo‘llanma sifatida pedagogik ta‘lim yo‘nalishida tahsil olayotgan bakalavr va magistratura bosqichidagi talaba-mutaxassislar, uzluksiz ta‘lim tizimining barcha tizimida faoliyat yuritayotgan o‘qituvchilar, tadqiqotchilar, shu sohada faoliyat yuritayotgan mutaxassislar foydalanishlari mumkin.

To‘plam tahrir hay‘ati qarori bilan chop etishga tavsiya etilgan.

Tahrir hay‘ati raisi:

Karshibayev J.X.- Guliston davlat pedagogika instituti
rektori, biologiya fanlari doktori, professor.

Mas‘ul muharrir – p.f.f.d, dotsent Nurumbekova Y.A.

Tahrir hay‘ati:

Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent Ayaqulov N.A.

Pedagogika fakulteti dekani, dotsent Boymatov N.M

pedagogika fanlari nomzodi, dotsent Ergashev R.N.

pedagogika fanlari nomzodi, dotsent Isayeva G.P.

psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent Shukurova U.U

psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent Nazarova O.T.

pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent Xidirova M.Q.

pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent Kurbonova G.B.

Texnik muharrir:

Mansurova O.

Dizayner:

Mamarasulov S.

Mazkur to‘plamga kiritilgan maqola va ma‘ruza tezislarida keltirilgan ma‘lumotlar hamda statistik ma‘lumotlarning haqqoniyligi uchun mualliflar mas‘uldirlar.

© - **Guliston davlat pedagogika instituti, 2025**

**GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI REKTORI
BIOLOGIYA FANLARI DOKTORI, PROFESSOR
J.X.KARSHIBAYEVNING**

KIRISH SO'ZI

Assalomu alaykum, konferensiya ishtirokchilari, mehmonlar va qadrli ustozlar!

Bugungi konferensiyada uzluksiz ta'lim tizimida o'quv yilining oxirgi oyi davom etayotgan bo'lishiga qaramasdan tashrif buyurgan va masofadan turib o'zining qimmatli vaqtini ayamadan ishtirok etayotgan kasbdoshlar, hamkorlarimiz, xususan xorijdan tashrif buyurgan va masofadan turib ishtirok etayotgan professor-o'qituvchilarga o'zimizning minnatdorchiligimizni bildiramiz.

Bugun jahonda ro'y berayotgan globallashuv jarayoni talabalarning bilish faoliyatiga qo'yiladigan kuchli talablar talabalarning tafakkur ko'nikmalarini rivojlantirishni talab qilmoqda. "4K: kritik tafakkur, kreativlik, kommunikatsiya, kolloboratsiya" ko'nikmalari butunjahon iqtisodiy forumida taqdim yetilgan ta'lim modelining asosiy g'oyasi hamda ta'lim tizimida yksak natijalarni ko'rsatib kelayotgan rivojlangan davlatlarda shu kompetensiyalarning hayotiy zaruratga aylanganligini ko'rsatib beradi. Bu esa, talabalar tafakkurini rivojlantirish, faoliyatini ongli tahlil qilish, loyihalashtirish, ijodiy qobiliyatlarini namoyon etishga shart-sharoitlar yaratish asosida mahoratli, kreativ fikrlaydigan pedagoglarni tayyorlash va uzluksiz kasbiy rivojlanishning samarali texnologiyalarini ishlab chiqish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

XXI asr fan-texnika, axborotlashtirish asri bo'lishligi bilan bugungi jadallashib borayotgan ilm-fan yutuqlari kechagi oldimizga qo'yilgan rejalarning natijasi sifatida namoyon bo'lmoqda. Hozirgi paytda dunyo miqyosida, xususan O'zbekistonning ijtimoiy taraqqiyotini yangi bosqichiga ko'tarilgani isbot talab etilmaydigan haqiqatga aylandi. Har qadamda yangilanish, ilm-fan yutuqlaridan samarali foydalanish, tasavvur qilish qiyin bo'lgan kashfiyot va bunyodkorlik na'munalari ko'z o'ngimizda paydo bo'lmoqda. Bu o'zgarishlar uchinchi uyg'onish davri imkoniyati sifatida tan olinmoqda. Ayniqsa, dunyo taraqqiyoti shiddati, unda kechayotgan voqealar rivoji barcha sohalar kabi ta'lim-tarbiya jarayoniga ham yangicha yondashuv, innovatsiyalarni tatbiq etishni taqozo etadi.

Bunday sharoitda jamiyat a'zolarining savodxonligi, bilimdonligi, aql-idrokining yuqori darajada bo'lishi katta ahamiyatga ega. Shu maqsadda yoshlarga beriladigan ta'lim-tarbiya tubdan isloh qilinmoqda. Innovatsion texnika va texnologiyalardan samarali foydalanish, axborot kommunikatsiya vositalarini qo'llash, eng kam vaqt va kuch sarflagan holda ulkan natijalarni qo'lga kiritish chora-tadbirlari amalga oshirilmoqda. Ayniqsa mutaxassis kadrlar tayyorlashga bo'lga ehtiyoj kun sayin ortib bormoqda. Mamlakatimizda oliy ta'lim tizimi misli ko'rilmagan darajada rivojlanish bosqichiga ko'tarildi. Son va sifat jihatidan mavjud ehtiyojlarni qondirish imkoniga ega bo'lmoqda. Bu yo'nalishdagi yutuqlar oliy o'quv

yurtlarida faoliyat yuritayotgan professor-o'qituvchilarning boy tajribalari va yuksak mahoratlari har taraflama bog'liq ekanligi ayni haqiqat hisoblanadi.

O'qituvchining muntazam o'z ustida ishlashi, kasbiy-pedagogik saviyasini rivojlantirib borishi, uzluksiz malakasini oshirishi davlat tomonidan qo'yilgan ijtimoiy buyurtma hisoblanadi.

O'qituvchi bir kun o'z ustida ishlamasa, maxsus tayyorgarlik ko'rmasa, unda o'qituvchilik mahorati so'na boshlaydi. Har bir o'tiladigan darsga, ta'lim-tarbiyaviy mashg'ulotga, ma'naviy-ma'rifiy tadbirga alohida tayyorgarlik ko'rilishi zarur. Bajariladigan ishning mazmun-mohiyatidan kelib chiqqan holda metodlar tanlanadi, vositalar tayyorlanadi, qanday shaklda va tartibda o'tkazishga aniqliklar kiritiladi. Bir so'z bilan aytganda, pedagogik jarayonning samarali bo'lishiga zamin hozirlanadi. Buning uchun o'qituvchi mukammal kasbiy-pedagogik tayyorgarlikka ega bo'lgan, mahorat qirralarini to'la egallangan, yoshlarga bilim berish va tarbiyalash metodikasini o'zlashtirgan bo'lmog'i kerak. Hozirgi raqamli ta'lim muhitida o'qituvchilar innovatsion texnologiyalar va suniy intellektni nazariy va amaliy asoslarini bilishi, amaliy faoliyatida ulardan samarali foydalana olishi talab etilmoqda. Ayniqsa, bu oliy ta'lim muassasalarida yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim tizimida dolzarb sanalgan pedagogik mahorat hozirgi paytgacha kelib bir necha bor ortiq bo'lishi hayotiy ehtiyojga aylandi.

Birinchidan, o'quvchi-yoshlarga ta'lim-tarbiyani yuqori darajada berish, kasbiy va shaxsiy fazilatlarni tarkib toptirish bo'lsa; ikkinchidan, pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan ustalik bilan foydalanish, ko'zlangan natijani qo'lga kiritish; uchinchidan, yangilikka intiluvchan, innovatsiyalarni qo'llaydigan, o'zi yangiliklar yaratadigan ijodkor va bunyodkor bo'lishi talab etiladi.

O'qituvchi barkamol avlod ta'lim-tarbiyasi uchun javobgar shaxs bo'lib, nafaqat ma'naviy-axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga o'rnak bo'lishi, shu bilan birga, pedagogik mahoratini ham namoyon eta olishi, yetuk o'qituvchi sifatida malakali kadrlarni tayyorlash ishiga o'zining munosib hissasini qo'shishi zarur.

Pedagogik mahoratga ega bo'lish, o'qituvchi uchun ta'lim-tarbiya samaradorligini ta'minlovchi zamin bo'libgina qolmasdan, ayni vaqtda uning jamiyatdagi obro'-e'tiborini ham oshiradi, o'quvchilarga unga nisbatan hurmat yuzaga keladi. Kasbiy mahoratni oshirish yo'lida amaliy harakatlarni tashkil etish pedagogik faoliyatda yo'l qo'yilgan yoki qo'yilayotgan xatolardan holi bo'lish, o'quvchilar, hamkasblar hamda ota-onalar bilan munosabatda muvaffaqiyatlarga erishish imkoniyatini yaratadi.

O'z davrlarida Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib, Sa'diy Sheroziy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Husayn voiz Koshifiy, Abdulla Avloniy va boshqalar o'z asarlarida o'qituvchilik kasbi, uning mashaqqatlari, shuningdek, o'qituvchi shaxsida aks etishi zarur bo'lgan sifatlar xususida qimmatli ma'lumotlarni o'z asarlarida bayon qilishgan.

Binobarin, pedagogik jarayonning mohiyatini anglamagan, bolaga nisbatan chuqur hurmatda bo'lmagan o'qituvchi ta'lim-tarbiya samaradorligi va inson kamolotini ta'minlovchi fikrga ham ega bo'lolmaydi. Yuksak pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchi bolani tushuna olishi, unga insbatan insonparvar munosabatda bo'lishi, har qanday pedagogik vaziyatni to'g'ri baholashi, yuzaga kelishi ehtimoli

bo'lgan ziddiyatlarni o'z vaqtida bartaraf etishi, pedagogik faoliyatda hamisha ilg'orligi, jamiyat taraqqiyoti hamda pedagogik jarayonda o'quvchilar ongiga singdirilayotgan ezgu g'oyalarni hayot bilan bog'lay olishi lozim..

O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonunda belgilangan vazifalarni amalga oshirish jarayonida o'qituvchining pedagogik mahorati muhim rol o'ynaydi. Komil inson va yetuk malakali mutaxassis maxsus tashkil etilgan pedagogik faoliyat jarayonida shakllanar ekan, ushbu jarayonda o'qituvchilarning o'rni beqiyosdir.

Shu nuqtai nazardan bugungi "Kasbiy pedagogik mahorat: ilg'or tajribalar va rivojlanish istiqbollari" nomli xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya mavzusi dolzarb ahamiyatga ega. Binobarin, unda ko'tarilayotgan masalalar respublikamiz oliy ta'lim tizimining yutuq va kamchiliklarini muhokama qilish asosida uni isloh qilish yo'nalishlarini belgilash, xalqaro e'tirof etilgan tashkilotlarning reytingida birinchi 500 o'rindan joy egallash, xalqaro tajribadan kelib chiqib, oliy ta'limning ilg'or standartlarini joriy etish hamda ta'lim va ilm-fan texnologiyalarini jalb etish, oliy ta'lim mazmunini sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'lim muassasalaridagi muammo va kamchiliklarni tizimli o'rganish, tahlil qilish hamda ularning yechimi yuzasidan innovatsion va texnologik g'oyalar bilan fikr almashadigan muloqot markazlariga aylantirish hamda bu borada professor-o'qituvchilar tashabbuskorligini oshirish oliy ta'lim muassasalari akademik mustaqilligini ta'minlashga oid muammolarni hal qilishga yo'naltirilgan.

Konferensiyaning asosiy maqsadi oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar, ta'lim-tarbiya jarayonida yangi yondoshuvlarni joriy etilishi, ta'lim sifatini yuqori bosqichga ko'tarish, o'qitishning tashkiliy shakllarini takomillashtirish, uzluksiz ta'lim tendensiyalari va zamonaviy yondoshuvlarni, raqamli ta'lim muhitida pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish masalalari, pedagogik mahorat va tarbiya pedagogikasini rivojlantirishda ilg'or xorij tajribalaridan foydalanish, uzluksiz ta'lim tizimida samaradorlikni oshirishning psixologik imkoniyatlarni tahlil qilish, ilg'or xorijiy tajribalarni milliy ta'lim tizimida tatbiq etish, ta'lim jarayoni ustidan samarali jamoatchilik nazoratini o'rnatish, oliy ta'lim muassasalaridagi muammo va kamchiliklarni tizimli o'rganish, tahlil qilish hamda ularning yechimi yuzasidan innovatsion va texnologik g'oyalar bilan fikr almashadigan muloqot markazlariga aylantirish va bu borada professor - o'qituvchilar tashabbuskorligini oshirish masalalariga jamoatchilik diqqatini qaratishdan iboratdir.

Bu borada konferensiyada ishtirok etayotgan barcha ma'ruzachilarga, chiqish qiladigan professor-o'qituvchilar, amaliyotchi-mutaxassislar va ilmiy izlanuvchilarga muvaffaqiyat tilagan holda anjumanni ochiq deb, e'lon qilaman. E'tiborlaringiz uchun rahmat!

J.X.Karshibayev, biologiya fanlar doktori, professor

3. Ермолаева, Е.П. "Психология семьи". — СПб.: Речь, 2010. — 296 с. (стр. 98–122)

O'ZBEKISTON OLIMLARI TOMONIDAN NIKOH VA OILA MUNOSABATLARINING O'RGANILGANLIK HOLATI

Sharapova S. D., GulDU Psixologiya fanlari doktori, professor
Normamatova N.A., GulDU tayanch doktoranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston olimlari tomonidan nikoh va oila munosabatlari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarning mazmun-mohiyati, ularning asosiy yo'nalishlari va ijtimoiy ahamiyati tahlil qilinadi. Oila institutining jamiyatdagi o'rni, zamonaviy o'zbek oilalarining o'ziga xos jihatlari, nikohning huquqiy, psixologik va madaniy jihatlari, shuningdek, yoshlar orasida oilaviy qadriyatlarining shakllanishi masalalari yoritilgan. Tadqiqotlarda ilgari surilgan xulosalar jamiyatda barqaror, sog'lom va baxtli oilalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: nikoh, oila, oila va jamiyat, oila instituti, o'zbek oilasi, psixologik yetuklik, nikohdan oldingi tayyorgarlik, yoshlarning psixologik rivojlanishi, oilaviy munosabatlar, o'zaro munosabatlar, oila qurish psixologiyasi, ijtimoiy va madaniy omillar.

Abstract. This article analyzes the content, main directions and social significance of studies conducted by Uzbek scientists on marriage and family relations. The role of the family institution in society, the specific features of modern Uzbek families, the legal, psychological and cultural aspects of marriage, as well as the formation of family values among young people are covered. The conclusions put forward in the studies serve to form stable, healthy and happy families in society.

Key words: marriage, family, family and society, family institution, Uzbek family, psychological maturity, pre-marital preparation, psychological development of young people, family relations, mutual relations, psychology of family formation, social and cultural factors.

KIRISH

Respublikamizda bugungi kunda oilalarni mustahkamlash bo'yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda. so'nggi yillarda oila institutini mustahkamlash, oilalarda sog'lom muhitni yaratish, oila farovonligiga erishish, oila quradigan yoshlarni oila qadriyatlariga munosabatlarini adekvat shakllantirish orqali oila munosabatlarini barqarorlashtirishga bo'lgan e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, zarur me'yoriy asoslari yaratildi. «...Biz uchun muqaddas bo'lgan oila asoslarini yanada mustahkamlash, ... jamiyat va oilada sog'lom va barqaror ijtimoiy-ma'naviy muhit hamda tinchlik, totuvlik va osoyishtalikni ta'minlash... oila institutini mustahkamlash bo'yicha, eng avvalo, «Sog'lom oila - sog'lom jamiyat» g'oyasini hayotga tatbiq etishga yo'naltirilgan yagona davlat siyosatini olib borish» konseptual g'oyasi negizida oila mustahkamligini ta'minlashga qaratilgan muhim vazifalar belgilanganligi, ularni amalga oshirishda mazkur mavzuga yo'naltirilgan tadqiqotlarni amalga oshirishga etarli asos bo'la oladi.

Nikoh va oila — insoniyat tarixida eng qadimiy va muhim ijtimoiy institutlardan biri bo'lib, u jamiyatning asosi, madaniy merosni saqlovchi va kelajak avlodni tarbiyalovchi muhim muhit hisoblanadi. O'zbek jamiyatida oila qadriyatlariga katta e'tibor qaratiladi va bu yo'nalishda olib borilayotgan ilmiy

tadqiqotlar ham shunga xizmat qiladi. So'nggi yillarda O'zbekiston olimlari tomonidan oila va nikoh munosabatlarini ijtimoiy-psixologik, huquqiy va axloqiy jihatdan chuqur o'rganish ishlari faollashgan. Ushbu ilmiy ishda mazkur yo'nalishda olib borilgan tadqiqotlar, ularning asosiy yo'nalishlari, ilmiy xulosalari va jamiyat hayotiga ta'siri haqida batafsil ma'lumot beriladi. Mamlakatimizda oilaviy munosabatlar, eng avvalo, ixtiyoriylik tamoyilini amalga oshiradi - nikohga kirganlarning erkin roziligi, nikohni ro'yxatga olish to'g'risidagi erkin irodasi oilaviy kodeks va ko'plab xalqaro huquqiy bitimlarga asosan nikohni qayd etishning asosiy shartlaridan biridir. Ularda ayollar va erkaklar uyushmasi o'zaro sevgi va hurmat - moddiy hisob-kitoblardan bexabar bo'lgan his-tuyg'ularga asoslangan. Fuqarolik holatini ro'yxatga olish bo'yicha davlat organlarida ro'yxatdan o'tgan faqat nikoh haqiqiy hisoblanadi. Unda, turmush o'rtoqlar nikoh munosabatlarining barcha jihatlari bilan bir qatorda barcha moddiy tomonlari teng huquq va majburiyatlarga ega. Nikohlarning aksariyat qismi sevgi-muhabbat asosida quriladi biroq, hozirgi o'zaro sevgi tuyg'usi ham yoshlar nikohga tayyor bo'lishini anglatmaydi, ya'ni bir-biriga nisbatan yangi huquqlar va majburiyatlarni amalga oshirish uchun va oilaning paydo bo'lishi bilan yuzaga keladigan farzandlar uchun oilaviy hayotga moslashish jarayonini ta'minlamaydi. Quyida yoshlarning nikoh oldi yetuklikka tayyorlashga oid ayrim ijtimoiy psixologiyada o'rganilgan tadqiqotlar ko'rib chiqiladi. O'zbekistonda oila va oilaviy munosabatlarni mustahkamlashga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik omillarni o'zbek olimlaridan G'.B.Shoumarov, V.M.Karimova, B.M.Umarov, R.S.Samarov, Z.A.Rasulova, M.Utepbergenov, U.Qodirov, N.A.Sog'inov, F.A.Akramova, R.Dushanov, G.Niyazmetova, N.X.Lutfullaeva, R.Abdullaeva, H.Abdusamatov, A.E.Kadirova, X.K.Karimov, N.X.Lutfullaeva va boshqalar tadqiq etganlar,

G'.B.Shoumarov tomonidan olib borilgan tadqiqot ishlaridan birining tahlili nikoh oldi omiliga oid bo'lib, muallif ushbu mezonlar orasidan oilaviy hayotga nisbatan salbiy ta'sir ko'rsatuvchi mezonlarni ajratib ko'rsatishga harakat qilgan: voyaga yetmasdan nikoh qurish; erga nisbatan ayol kishining mas'uliyatlik darajasi yuqori bo'lishi; er-xotinlik diadada ijtimoiy geterogenlik, ya'ni qachonki xotin shaharlik bo'lsa-yu, er-qishloq tomondan;

- nikoh oldi tanishuv davrining qisqa ekanligi; ayol kishidan nikohdan oldingi homiladorlik yoki jinsiy munosabatda bo'lganligi; shaxsga ahamiyatli kishilar (ota-ona, yangi qarindosh, do'stlar) tomonidan nikohni qo'llab-quvvatlamaslik, nikoh masalasida ota-onalarning salbiy ustanovkalari; ichki yoki tashqi sharoitlar asosida (ota-ona uyidan "qochish", oiladagi og'ir psixologik muhit, homiladorlik); bo'lajak turmush o'rtog'ida ayrim kasalliklar mavjudligi (nevroz, psixastiniya, isteriya, impotensiya va boshqalar); bo'lajak oila haqidagi tasavvurlarning noadekvatligi va oilaviy funksiyalarni bajarishga tayyorgarlikning yo'qligi; bo'lajak er-xotindagi jinsiy munosabatlar doirasida jinsiy xulq-atvorning nomutanosibligi; shaxslararo muloqotning shakllanishida umumiy madaniyatlilikning quyi (past) darajada ekanligi; qadriyatlar borasida hamda oilaviy qadriyatlarni baholashda bo'lgan farqlanish; ota-ona oilasining ba'zi xususiyatlari; iqtisodiy kam ta'minlanganlik va uy-joy tanqisligi. Sanab o'tilgan barcha nikoh oldi omillari, avvalambor, ota-ona oilasi bilan bog'lanadi.

O'zbekiston psixologiya fanida oila ijtimoiy psixologiyasi sohasida o'ziga xos ilmiy maktab shakllangan. Bunda, avvalo, V.M.Karimovanning mustaqillik yillarida birinchilardan bo'lib, yoshlarning oilaviy hayot, oilaviy munosabatlar haqidagi tasavvurlarini ijtimoiy tasavvurlarning alohida ko'rinishi sifatida o'rganishga qaratilgan fundamental tadqiqotlariga suyanish mumkin. Z.A.Rasulovanning «O'zbeklarda oila-nikoh an'alarining ijtimoiy va etnik psixologiyasi» nomli ilmiy dissertatsiyasida o'zbek oila-nikoh an'alari idrok etilishining mental xususiyatlari va nikoh shakllarining ijtimoiy, etnopsixologik tasnifi, o'zbeklarda oila-nikoh an'alariga oid tushunchalar va ularning etnopsixologik talqini va tavsifi, empirik tadqiqot natijalari asosida toshkentlik o'zbeklarning mental xususiyatlari, an'anaviy va zamonaviy nikoh shakllarining ijtimoiy iqtisodiy, etnopsixologik xususiyatlari ifoda etilgan[2].

Sh.S.Abduqodirov o'zining "Ijtimoiy psixologiya" asarida yoshlarning nikohga tayyorligini o'rganishga katta e'tibor qaratgan. U yoshlarni nikohga tayyorlashda, ijtimoiy va psixologik omillarning ahamiyatini ta'kidlagan.

M.Utepbergenovning «Qoraqalpoq oilalarining ijtimoiy va etnopsixologik muammolari» nomli ilmiy tadqiqot ishida qoraqalpoq oilasi etnografiyasi, demografiya, ijtimoiy va etnopsixologiyasi, akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari o'quvchilari va universitet talabalarini kelajakdagi oilaviy hayotga tayyorlash, oilalarda va mehribonlik uyida tarbiyalangan o'smir o'quvchilarning turmushga tayyorligining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, nikohga tayyorlik mezonlari, qoraqalpoq oilasida ajralishning ijtimoiy va etnopsixologik xususiyatlari, «Qizni o'g'irlash» milliy an'alarining ijtimoiy-psixologik xususiyatlari, qoraqalpoq oilasidagi oilaviy nizolar o'rganilgan.

M.M.To'raqulovning "Yoshlar va psixologik tayyorlik" asarida, yoshlarning oila qurishdan oldingi psixologik tayyorlik darajasi o'rganiladi. To'raqulov o'zi olib borgan eksperimentlar va tahlillar yordamida, yoshlarning oila qurishga nisbatan his-tuyg'ulari va psixologik holatlarini aniqlashga harakat qilgan.

Xulosa

O'zbekistonda nikoh va oila munosabatlari masalalari ilmiy jamoatchilik tomonidan keng ko'lamda o'rganilmoqda. So'nggi yillarda olib borilgan tadqiqotlar oila institutining ijtimoiy, psixologik, huquqiy va axloqiy jihatlarini chuqur tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, bu yo'nalishdagi ilmiy yondashuvlar jamiyatda barqaror va mustahkam oilalarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Ba'zi ilmiy tadqiqotlar bu mavzuni alohida tadqiq qilgan bo'lsa-da, bu sohadagi ilmiy ishlarning yetarlicha rivojlanmaganligini ko'rsatadi.

Tadqiqotlar natijasida oila va nikohga ta'sir qiluvchi muhim omillar aniqlanib, ajralish sabablari, yoshlar orasida oilaviy qadriyatlarning shakllanishi, oila barqarorligini mustahkamlash bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Shuningdek, migratsiya, modernizatsiya va globallashuv jarayonlarining oilaviy munosabatlarga ta'siri ham tahlil qilinmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. V.Karimova, Oila psixologiyasi. Toshkent-2007. 49-50 b.

2. Z.A.Rasulovning «O'zbeklarda oila-nikoh an'alarining ijtimoiy va etnik psixologiyasi» nomli ilmiy dis....psixologiya.fan.nomz.- T., 2018 y.

3. Sh.S. Abduqodirov "Ijtimoiy psixologiya" asari O'zFA "FAN"-2008 y.- 320 b.

GENDER ZO'RAVONLIK VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Nurumbekova Y. A.,

GDPI dotsenti.**Nishanbayeva S. A.,**

GulDU doktorantiE-mail: yarkinay@mail.ru

Annotatsiya. Ushbu tezisda gender zo'ravonlik ko'pincha ayollarga nisbatan sodir etilib, zo'ravonlikning asosiy jihati ayollar jamiyatda erkaklar bilan teng huquqli emas degan fikrning mavjudligi, ayollarga nisbatan past nazar bilan qaralishi oqibatida vujudga kelishi ko'rsatib o'tilgan. Gender zo'ravonlikning asosiy ko'rinishlari, kelib chiqish sabablari va unga ta'sir etuvchi omillar va zo'ravonlik muammosini bartaraf etish bo'yicha xulosa va takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar. gender zo'ravonlik, jinsiy tenglik, ijtimoiy omillar, stress, hamkorlik, jamiyat, munosabat, himoya.

Annotation. This thesis pointed out that gender violence is often committed towards women, and that the main aspect of violence is the existence of the idea that women are not equal in society with men, resulting from a low view of women. The main manifestations of Gender violence, the causes of origin and the factors that affect it and conclusions and proposals to eliminate the problem of violence are presented.

Keywords. gender violence, gender equality, social factors, stress, cooperation, society, attitude, protection.

KIRISH

Gender zo'ravonlik – bu shaxsga nisbatan sodir etiladigan jismoniy, ruhiy, jinsiy hamda iqtisodiy tazyiqlar yig'indisidir. Bu kabi zo'ravonliklar aksariyat hollarda ayollarga nisbatan sodir etiladi, ammo bolalar va erkaklar ham bu muammoga duch kelishlari mumkin. Gender zo'ravonlik global miqiyosda keng tarqalgan ijtimoiy muammo bo'lib, inson huquqlari buzilishi, sog'liq, ta'lim, mehnat huquqlari va jamiyat taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, har uch ayoldan biri umrida kamida bir marta jismoniy yoki jinsiy zo'ravonlikka uchragan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 27 iyundagi "O'zbekiston Respublikasida oila institutini mustaxkamlash kontsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PK-3808-son qarori, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2019 yil 7 iyundagi 472-son "Psixologiya sohasida kadrlarni tayyorlash tizimini yanada takomillashtirish va jamiyatda huquqbuzarliklarning oldini olish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori, 2019 yil 2 sentyabrida "Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to'g'risida" va "Xotin-qizlarni tazyiq va zo'ravonlikdan himoya qilish to'g'risida" O'zbekiston Respublikasining qonunlari va O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasi mahalla va oilani qo'llab quvvatlash vazirligi faoliyatini tashkil etish

О ВАЖНОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ДЕТЕЙ ВО ВРЕМЯ ЧРЕЗВЫЧАЙНЫХ СИТУАЦИЙ	519
ВЛИЯНИЕ СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ПСИХИКУ РЕБЁНКА	521
O'ZBEKISTON OLIMLARI TOMONIDAN NIKOH VA OILA MUNOSABATLARINING O'RGANILGANLIK HOLATI	523
GENDER ZO'RAVONLIK VA UNGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	526
SHAXSNING TUZILISHI OLIMLAR TALQINIDA	529
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ СИЛЬНЫХ И СЛАБЫХ УЧЕНИКОВ	532
IJTIMOIIY PSIXOLOGIIYADA INTELLEKT VA AQLIIY TARAQQIIYOTNING TAHLILI	538
STRESS NATIJASIDA KELIB CHIQADIGAN KASALLIKLAR PROFILAKTIKASI	541
YOSHLAR O'RTASIDA DEVIANT XULQ-ATVOR PROFILAKTIKASI.....	544
PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK KOUCHING SHAKLLARI	546
SHAXS SHAKLLANISHIDA QADRIYATLARNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK O'RNI.	548
MAKTAB O'QUVCHILARIDA O'ZINI O'ZI BOSHQARISH TIZIMINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIXATLARI.....	552
СОКРАЩЕНИЕ НАСИЛИЯ И МЕРЫ ПРЕДОТВРАЩЕНИЯ	555
BILISH JARAYONLARI HAQIDA PSIXOLOGIK QARASHLAR	559
GENDER TENGLIK VA O'ZINI ANGLASH	561
KIBERBULLING VA ONLAYN TA'QIBNING PSIXOLOGIK OQIBATLARI.....	564
OILA QURISH YOSHIDAGI YOSHLARNING IJTIMOIIY MOTIVATSIYON PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	566
XXI ASR - IJTIMOIIY BORLIQDA YOSHLAR MASALASI.....	568
VA INSON OMILI	568
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH	570
STRESS TUSHUNCHASI VA UNING BOSQICHLARI.....	573
ZAMONAVIIY PSIXOLOGIIYANING PEDAGOGIKA BILAN UZVIIY BOG'LIQLIGI....	576
TA'LIM TIZIMIDA YANGI TEXNOLOGIYA VA INNOVATSIYALARDAN FOYDALANISHNING IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLARI.....	579
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ В СИСТЕМЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ	581
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СЕМЕЙНОГО ВОСПИТАНИЯ В ПОДГОТОВКЕ ЮНОШЕЙ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ.....	584
O'QUVCHILARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI VA ULARNI QO'LLAB-QUVVATLASH YO'LLARI.....	587
INNOVATSION MENEJMENT ASOSIDA OTMLARIDA BOSHQARUV XODIMLARINING STRESSNI BOSHQARISHI	588
INNOVATSION MENEJMENT ASOSIDA OTMLARDA BOSHQARUV XODIMLARINING STRESSNI BOSHQARISH VA UNI BARTARAF ETISH IMKONIIYATLARINI TAKOMILLASHTIRISH	591